

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

А Проведений теоретичний аналіз таких понять: «навчально-пізнавальна діяльність», «активізація навчально-пізнавальної діяльності». Розглядається проблемне навчання як засіб розвитку творчих здібностей особистості та активізації навчально-пізнавального процесу у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: навчально-пізнавальна діяльність, активізація навчально-пізнавальної діяльності, проблемне навчання, активність студентів.

Постановка проблеми. В епоху ХХІ століття, коли відбувається модернізація системи освіти, динамічна інтеграція до Європейської Співдружності у контексті Болонського процесу, стало пріоритетним адаптувати систему вищої освіти до потреб сучасного суспільства та вимог європейського освітнього простору зокрема. Перед вищою школою постало завдання підготувати висококваліфікованого спеціаліста, котрий володіє достатньою теоретичною інформацією, сучасними інноваційними технологіями, вміє самостійно застосовувати набуті знання на практиці. Вирішення цього завдання потребує пошуку та застосування нових нестандартних підходів і форм навчання, які сприяли б активізації пізнавальної діяльності студентів, формуванню самостійного наукового і професійно-творчого мислення, розвивали б їх творчу активність, самосвідомість, що дозволило б постійно вдосконалювати фахову компетентність.

Таким чином, найактуальнішою проблемною сучасної педагогічної науки і практики постає підвищення ефективності та якості навчального процесу.

З метою успішного розв'язання даної проблеми необхідно застосовувати в навчально-виховному процесі активні методи роботи, що активізують діяльність студентів, розвиваючи їх творче мислення, вміння спілкуватися, розмірковувати і приймати рішення. Одним із найперспективніших напрямів розвитку творчих здібностей особистості, необхідних сучасному фахівцю, є проблемне навчання, що базується на закономірностях творчого пізнання, постановці проблемних ситуацій у навчальній і професійній діяльності.

Застосування проблемного навчання в активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у педагогічній освіті є актуальною проблемою, вирішення якої сприятиме підвищенню доступності якісної освіти.

Аналіз досліджень із проблеми. Навчально-пізнавальна діяльність як психолого-педагогічна проблема активно вивчається науковим співтовариством. Одним із перших звернув

увагу на необхідність «учити дітей мислити» видатний учений-педагог Я. Коменський.

Ідею активізації навчання за допомогою наочності, шляхом активного спостереження й узагальнення та самостійного підведення підсумків висловлювали педагоги І. Песталоцці та А. Дістервег [3].

На необхідність розвитку пізнавальної діяльності учнів звертали увагу Ю. Бабанський, С. Великанова, Е. Єрьоміна, Е. Скібіцький, Н. Талізїна, Н. Трофімова та ін. Діяльність як спосіб взаємодії з навколишньою дійсністю, досліджували І. Лернер, П. Підкасистий, Н. Половникова, проблеми формування творчої самостійності студентів – В. Дрозина, О. Петуніна, Д. Ельконін, Н. Кузьміна, Р. Лебедєв, В. Лозова. Способи розвитку пізнавальної самостійності вивчали П. Гальперін, В. Орлов, Т. Шамова, Р. Щукіна та ін. [3].

Різними аспектами процесу активізації пізнавальної діяльності студентів присвячені праці С. Архангельського, В. Вергасова, В. Володька, С. Зінов'єва, І. Зязюна, П. Лузана, Н. Нічкало, Р. Нізамова та ін.

Уперше ідея проблемного навчання згадується в методах навчання Дж. Дьюї – навчання через працю, Дж. Брунера – навчання через дослідження.

Вагомий внесок у розвиток теорії і методики проблемного навчання зробили такі вітчизняні вчені, як Ю. Бабанський, М. Данилов, І. Лернер, О. Матюшкін, М. Махмутов, В. Оконь, М. Скаткін, В. Хуторський та ін. Проблемне навчання у вищій школі досліджується у працях сучасних науковців: Л. Андрєєвої, Т. Горзій, О. Гулай, О. Лучанінової, В. Моторіної та ін.

Мета статті – розглянути активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, одним із засобів якої є проблемне навчання.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою складовою людської діяльності, що зумовлює розвиток суспільства і самої особистості, є пізнавальна діяльність, яка розглядається: як готовність (тобто здатність і прагнення) до енергійного оволодіння знаннями (Н. Половникова); як прояв перетворювальних дій суб'єкта

стосовно навколишніх предметів і явищ (Л. Арістова); як вольовий стан, який характеризує посилену пізнавальну роботу особистості (Р. Нізамов); як дієвість життєвих сил учня (Г. Щукіна); як якість діяльності, в якій проявляється особистість вихованця з його ставленням до змісту, характеру навчання і прагненням мобілізувати морально-вольові зусилля на досягненні цілей пізнання (Т. Шамова); як орієнтовно-дослідницька активність (М. Лисіна, Дж. Берлайн та ін.); як потреба у враженнях (Л. Божович); як творча активність (Я. Пономарьов, О. Тихомиров та ін.); як жива енергійна діяльність, спрямована на розв'язання проблемно-пошукових завдань (М. Данилов); як мислительна діяльність учнів, яка характеризується повсякчасним і етапним проявом (О. Сауліна) [1].

Різні підходи дослідників до визначення пізнавальної активності, її структури свідчать перш за все про складну природу цього явища.

В. Лозова виділяє різні функції пізнавальної активності: суспільну – вміння ставити і розв'язувати нові проблеми, виявляти ініціативність, оригінальність мислення, протидіяти консерватизму, шаблону, здатність до критичного аналізу умов, фактів, підходів є могутнім джерелом в умовах функціонування соціального і науково-технічного прогресу; духовну – оволодіння духовною культурою суспільства суттєво впливає на ієрархію потреб, мотивів, інтересів суб'єкта, потяг до пізнання, самоосвіти; самовиховну – передбачає виховання самостійності, ініціативності, сумлінності, сили волі, тобто орієнтує суб'єкт на керівництво своїм власним розвитком із урахуванням загальнолюдських цінностей [4].

Активність студента залежить від активізації навчального процесу в цілому. Г. Щукіна розглянула проблему активізації навчально-пізнавальної діяльності як необхідність здійснення під час навчання тісної взаємодії спільної діяльності викладача і студента [5, с. 36].

Отже, за В. Лозовою, пізнавальну активність можна визначити як рису особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності.

Поняття «активізація навчально-пізнавальної діяльності» стосується діяльності викладача в навчальному процесі, а поняття «активна пізнавальна діяльність» – діяльності студента в педагогічному процесі.

Найбільшої активності студентів під час навчального процесу можна досягти тоді, коли створюються ситуації, у яких вони самі повин-

ні: відстоювати свою думку; брати участь у дискусіях й обговореннях; ставити питання своїм товаришам і педагогам; рецензувати відповіді товаришів; оцінювати відповіді і письмові роботи товаришів; самостійно вибирати посилене завдання; знаходити декілька варіантів можливого вирішення пізнавального завдання (проблеми); застосовувати самоперевірку, аналіз особистих пізнавальних і практичних дій; вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих їм способів рішення [2, с. 29].

Отже, щоб досягнути найвищої пізнавальної активності студента, потрібно створити проблему яка, за визначенням С. Рубінштейна, є проблемна ситуація. Мислити людина починає, коли в неї виникає потреба щось зрозуміти. Мислення починається з проблеми чи питання, з подиву чи здивування, із протиріччя» [4].

За визначенням В. Оконя, проблемне навчання ґрунтується не на передачі готової інформації, а на отриманні учнями певних знань і вмінь шляхом вирішення теоретичних і практичних проблем. Педагог відводив провідну роль у навчальному процесі створенню різноманітних проблемних ситуацій, які відповідають віковим особливостям студента та відповідному рівню знань.

М. Гадецький і Т. Хлебнікова зазначають, що технологія проблемного навчання спрямована на формування структури навчальної пізнавальної діяльності, що включає цільмотивацію, концептуальну модель дій, гіпотезу-прогнозування, програму дій, виконавську частину і рефлексивний процес, побудований відповідно до програми дій, адекватної цілям і отриманим результатам.

Перевагою проблемного навчання є й те, що воно сприяє ефективному формуванню творчого професійного світогляду студентів, умінь самостійного осмислення як явищ природи, виробничих і технологічних процесів, які вивчаються в навчальному закладі, так і взагалі явищ навколишнього світу. Проблемне навчання стимулює розвиток критичного і реального ставлення до дійсності, формує здатність людини приймати обґрунтовані рішення в нестандартних ситуаціях.

Провідною ідеєю проблемного навчання є зацікавлення студента досліджуваною темою й підтримка цієї зацікавленості протягом усього періоду навчання. Проблемність є невід'ємною рисою педагогічного процесу. Однак проблемним є не всяке заняття. Усе залежить від того, який обсяг методів і організаційних форм, властивих проблемному навчання, використовується на занятті.

Для проблемної побудови навчального матеріалу існують деякі критерії його відбору. Перший – це значущість матеріалу. Другий – це

доступність матеріалу навчання.

У вищій школі розрізняють чотири основні форми проблемного навчання:

– проблемний виклад навчального матеріалу в монологічному режимі лекції чи діалогічному режимі семінару;

– проблемний виклад навчального матеріалу на лекції, коли викладач ставить проблемні питання, висуває проблемні завдання і сам їх вирішує, при цьому студенти лише уявно підключаються до пошуку рішення;

– частково-пошукова діяльність у процесі виконання експерименту, лабораторних робіт, під час проблемних семінарів, евристичних бесід. Викладач заздалегідь визначає проблему, вирішення якої спирається на ту базу знань, яку повинні мати студенти, тобто питання повинні викликати інтелектуальні утруднення у студентів і потребувати цілеспрямованого мисленнєвого пошуку;

– самостійна дослідна діяльність, коли студенти самостійно формулюють проблему та розв'язують її (у курсовій чи дипломній роботі) з подальшим контролем викладача [4].

Існує кілька найпоширеніших способів створення проблемних ситуацій, які класифікують у такий спосіб (Г. Богомазов): ситуації несподіваності, конфлікту, передбачення, спростування, невідповідності, вибору. Зокрема, ситуації несподіваності створюється при ознайомленні слухачів з фактами або ідеями, що викликають подив, здаються парадоксальними; ситуація передбачення характеризується суперечливістю фактів, здійсненням розумового пошуку; ситуація вибору виникає, коли студентам пропонується обрати правильну відповідь з кількох можливих і відомих їм та обґрунтувати свій вибір.

Для успішної реалізації технології проблемного навчання необхідні: побудова оптимальної системи проблемних ситуацій і засобів їх створення (усних, письмових, мультимедіазасобів); відбір та використання актуальних, вагомих проблем; урахування особливостей проблемних ситуацій у різних видах навчальної роботи; виключне значення мають особистісний підхід і

майстерність викладача, здатна викликати активну пізнавальну діяльність студентів.

Сучасна вища освіта вбачає головним завданням зробити навчальний процес творчим, результативним. Процес творчості охоплює насамперед відкриття нового: нових об'єктів, знань, проблем і методів розв'язання цих проблем. У зв'язку з цим проблемне навчання як творчий процес є процесом розв'язання нестандартних науково-навчальних завдань нестандартними методами. Інтерес до навчання виникає у зв'язку з проблемою і розгортається у процесі розумової праці, пов'язаної з пошуками та знаходженням рішення проблемного завдання або сукупності завдань. На цих засадах виникає внутрішня зацікавленість, що перетворюється у чинник активізації навчального процесу та ефективності навчання.

Висновки. Спрямованість проблемного навчання на засвоєння не тільки результатів наукового пізнання, а й самого процесу отримання цих результатів, формує у студента мотиви, що спонукають його до готовності виконувати навчальні завдання, намагання діяти самостійно, опановувати необхідну наукову інформацію з різних джерел, розширювати пізнавальні інтереси, пізнавальну самостійність, розвиток творчих здібностей, дозволяє розглядати проблемне навчання, як ефективний спосіб активізації навчально-пізнавальної діяльності.

У подальшому дослідженні плануємо розробити концептуальну модель активізації навчально-пізнавальної діяльності засобами проблемного навчання.

📖 Список використаних джерел

1. Білецька, С. Підвищення навчально-пізнавальної активності студентів: соціально-психологічний аспект [Електронний ресурс] / С. Білецька. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/NPO/2004_3-4/Biletska.pdf.
2. Бондар, В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів [Текст] / В. І. Бондар. – Київ: Вересень, 1996. – 129 с.
3. Колесник, О. О. Теоретичні аспекти активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / О. О. Колесник. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/Znprvknv/2011_33/Zbirnik_33_40.pdf.
4. Лекції з педагогіки вищої школи [Текст] / за заг. ред. Лозової В. І. – Харків: Освіта. Виховання. Спорт, 2006. – 495 с.
5. Шукина, Г. И. Исследование активизации учебно-познавательной деятельности / Г. И. Шукина [Текст] // Советская педагогика. – 1983. – № 3. – С. 36–37.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 12.10.2016

Мишенина Н. Я. Проблемное обучение как один из способов активизации учебно-познавательной деятельности.

А Проведён теоретический анализ таких понятий: «учебно-познавательная деятельность», «активизация учебно-познавательной деятельности». Рассматривается проблемное обучение как средство развития творческих способностей личности и активизации учебно-познавательного процесса в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: учебно-познавательная деятельность, активизация учебно-познавательной деятельности, проблемное обучение, активность студентов.

Mishenina N. Ya. Problem learning as a way of activation of learning and cognitive activity.

S In the article the theoretical analysis of such concepts as «learning activity», «activation of educational and cognitive activity» is done. The problem-based learning as a means of developing creative abilities of the individual and enhance the educational process in higher educational institution is discussed.

Key words: educational and cognitive activity, activation of educational and cognitive activity, problem-based learning, student's activity.